

Красовська І. В.,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

РОЛЬ ЕМОЦІЙ В УСНОМУ МОВЛЕННІ (ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто формування основних положень лінгвокогнітивного напрямку про роль емоцій в усному мовленні, виокремлено ключові засади їхньої класифікації.

Ключові слова: лінгвокогнітивний аспект, емоції, усна комунікація

This article analyses the basic ideas of contemporary cognitive and linguistic studies that define the role of emotions in oral communication, states key principles of their classification.

Key words: linguistic and cognitive aspect, emotions, oral communication.

Останнім часом усе більш актуальною в когнітивних дослідженнях стає проблема вивчення емоційного аспекту комунікації та його ролі у формуванні концептуальної моделі дійсності у свідомості мовця. При цьому одночасний розгляд важливих аспектів природи емоцій у філософії, психології, нейролінгвістиці, лінгвістиці переконливо свідчать про складність і багатогранність феномену емоційності. Розв'язання проблеми ролі емоцій в усній комунікації та декодування їхнього смислу потребує глибокого дослідження їх онтологічних властивостей, а також установалення взаємодії мислення, мотивації, емоції та системи мовних засобів у свідомості людини.

Відомо, що емоції відіграють надзвичайно важливу роль у житті та діяльності людини, будучи особливими класами суб'єктивних психічних станів, які відображають ставлення людини до світу, людей, процесу й результату своєї практичної діяльності у формі відчуттів приємного або неприємного [7, с. 245]. Отже, визначення мовних засобів оформлення емоційного дискурсу може бути віднесене до ряду найбільш значущих, багатоаспектних проблем сучасної науки взагалі та когнітології зокрема.

Згідно з визначенням У. Шиблза [13, с. 28-29], емоція є частиною лінгвістичного контексту, яка знаходить своє відображення як у рисах поведінки, манерах, ставленні до оточуючих, виразі обличчя, так і в мовному вираженні, зокрема в інтонації. При цьому досить широкі результати досліджень емоційного мовлення у теоретичній та прикладній лінгвістиці підтверджують, що мовним засобам належить провідна роль у передачі індивідами емоційно-модальних значень. Виходячи з цього, емоції, що їх людина виражає та декодує в мовленні відносять до елементів мовної системи, певного рівня комунікації, на якому за допомогою мовних засобів відбувається передача не лише раціональної, а й емоційної інформації [1, с. 12].

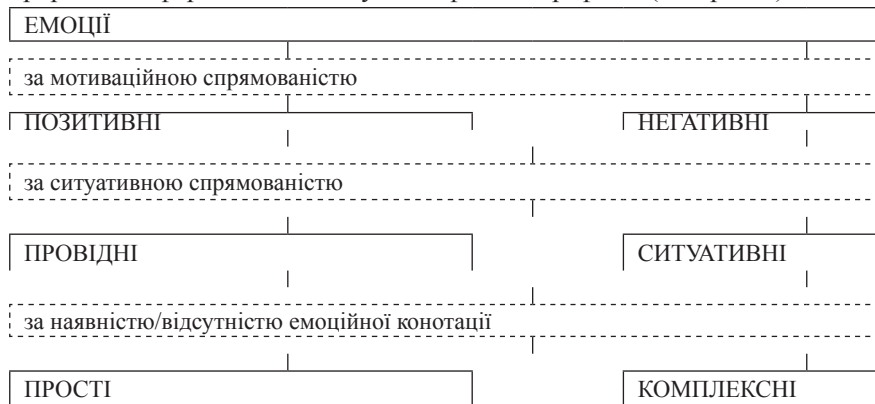
Від стародавніх часів емоційність вираження асоціювалася з певним сти-

лем, який вважали соціально прийнятним засобом покращення думки. Проте, досліджуючи проблему ролі емоційної сфери в біологічній та соціальній організації людини, Б. Додонов приходиться до висновку, що певні емоції є універсальним, загальнолюдським феноменом [4, с. 89-93]. При цьому соціокультурні фактори відіграють важливу роль у визначенні виражального компонента емоції, встановлюють певні правила комунікації, що можуть вимагати утримання або маскуванню одних емоцій і, навпаки, частого виявлення інших. Спираючись на викладене, не можна не погодитися з думкою про те, що вплив соціального й культурного середовища на характер експресії емоцій зумовлює формування певних стереотипів їхнього вираження, властиві й зрозумілі тільки членам певної культурної групи [10, с. 110].

Продовжуючи аналіз, звернемо увагу на те, що дослідження концептуального вираження емоцій в різних мовах та їхнє відображення у мовних картинах дозволяють зробити висновки про співвідношення емоцій та когнітивної системи людини в процесі комунікації [3, с. 16-22]. Виходячи з цього, емоції осмислюються як функціонально значущий елемент когнітивної системи людини, що виконує такі функції: 1) *адаптивну* (допомагають організму своєчасно й вигідно пристосуватися до зовнішніх умов); 2) *оцінну* (виступають засобом встановлення значущості тих або інших предметів і явищ для задоволення своїх актуальних потреб); 3) *комунікативну* (передають інформацію про стан мовця та його ставлення до певних предметів, осіб або подій); 4) *прагматичну* (виступають фактором організації та регуляції комунікативної діяльності людини) [7, с. 369]. У свою чергу, аналіз взаємодії когнітивної, емотивної та мотиваційно-вольової систем у свідомості людини, дозволяє розглядати емоції як різновид мислення, як відповідь або комплекс відповідних реакцій, зумовлених когнітивними процесами [9, с. 65-67].

Отже, чим глибше ми проникаємо в суть проблеми дослідження емоційної сфери людини, тим зрозумілішим стає, що розгляд специфіки вияву емоцій має сенс на тлі їхньої ролі в процесі пізнання людиною навколишнього середовища. Розуміючи це, К. Шерер підкреслює неможливість ігнорування лінгвістикою когнітивних основ у процесі адекватної характеристики емоційного мовлення [11, с. 45-48]. Проте основною проблемою дослідження емоцій в мовленні постає їх багатоаспектність, за умов існування якої вичерпна ідентифікація кожної окремої емоції потребує використання досить значного комплексу ознак чи критеріїв. Крім того, навіть незначні зміни факторів, що здійснюють вплив на емотивну сферу людини, здатні, на підставі виникнення “емоційних комплексів” [12, с. 147] суттєво модифікувати вираження емоцій у діалектично протилежних межах, існуючих у свідомості людини. Закономірно, що вичерпні систематизації чи класифікації емоцій за окресленою в такий спосіб безліччю ознак та чинників, які спричинюють їх появу, стають практично неможливими.

Слід зазначити, що класифікаційні схеми емоцій наявні низці психологічних, психолінгвістичних, а також лінгво-когнітивних дослідженнях враховують полярність вияву емоцій, вплив емоцій на мотиваційну сферу людини, закономірності перебігу емоційних станів, залежність емоцій від потреб та умов навколишнього середовища. Проте усі існуючі класифікації емоцій не претендують на повне й цілісне висвітлення цієї проблеми. Таке розмаїття підходів до систематизації емоцій пояснюється складністю самого поняття “емоція”, що об’єднує різні явища, на зразок емоційних реакцій, емоційних станів та емоційних ситуацій [6, с. 17-19]. Тому, виходячи з обґрунтованих загальновідомих положень, під емоцією на нашу думку, слід розуміти суб’єктивні реакції людини на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників, що виявляються як задоволення або незадоволення, тобто, матимемо на увазі їх узагальнену диференціацію на позитивні та негативні. Викладене показує, що необхідність вивчення та опису кодування й декодування емоцій, якщо не виходить за коло інтересів лінгвістики, то, без сумніву, виходить за межі її теорії. Це, власне, і дозволяє докладніше зупинитися на основних моментах, які характеризують вияв емоцій у мовленні та можуть бути зараховані до параметрів їхньої класифікації. Тому для ясності викладу вбачається цілком природним оформити зазначену класифікацію графічно (див. рис. 1).

Рис. 1. Базові критерії класифікації емоцій

Прокоментуємо суть понять, які стали підґрунтям для формування наведеної вище класифікації емоцій (див. рис. 1). Як зазначалося вище, емоції за аналогією з відомими типами механізмів психічної діяльності передусім прийнято [8, с. 26-28] диференціювати на позитивні (приємні) та негативні (неприємні). Інформація про позитивні / негативні емоції береться з практики, і факти, що їх зумовлюють, установлюються експериментально. Тому не дивно, що беручи до уваги умови реальної комунікації, емоції поділяються на провідні та ситуативні [2, с. 3-28]. Першу

групу складають емоційні стани, які породжуються специфічними механізмами потреб, що передують будь-якій діяльності та зумовлюють її характер, у той час як ситуативні емоції є її наслідком. Розглядаючи проблему систематизації позитивних емоцій, К. Изард [5, с. 145-148] акцентує увагу на не менш важливій для нашого розгляду обставині, згідно з якою прості емоції можуть комбінуватися між собою. Поглиблюючи цю тезу, К. Шерер [12, с. 146-148] зазначає, що *комплексні емоції* виникають і є досить частотними в мовленні. При цьому під емоційною конотацією він розуміє додатковий відтінок, що накладається на основну емоцію і виражає емоційний стан мовця, його оцінку ситуації [там само, с. 148].

Щодо наведеної на рис. 1. класифікації емоцій, слід зазначити, що запропонована модель класифікації не претендує на універсальність, оскільки вона покликана виконати роль теоретичних передумов дослідження, яке мало за мету виокремити основні лінгвокогнітивні ознаки англійських висловлень на позначення позитивних емоцій з подальшим визначенням особливостей їхнього просодичного оформлення.

Література:

1. Брызгунова Е. А. Эмоционально-стилистические различия русской звучащей речи. / Е. А. Брызгунова – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1984. – 117 с.
2. Виллюнас В. К. Основные проблемы психолингвистической теории эмоций / В. К. Виллюнас // Психология эмоций. Тексты / [под ред. В. К. Виллюнас, Ю. Б. Гиппенрейтер] – М.: Моск. гос. ун-т, 1984. – С. 3–28.
3. Винарская Е. Н. Выразительные средства текста (на материале русской поэзии): учебн. пособие / Е. Н. Винарская – М.: Высшая школа, 1982. – 135 с.
4. Додонов Б. И. В мире эмоций / Б. И. Додонов – К.: Политиздат Украины, 1987. – 140 с.
5. Изард К. Психология эмоций / Керрол Изард – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.
6. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин – СПб.: Питер, 2002. – 752 с.
7. Немов Р. С. Психология / Р. С. Немов – М.: Просвещение, 1995. – 576 с.
8. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов – М.: Наука, 1972. – 216 с.
9. Blumstein S. The mapping of sound structure to the lexicon: Evidence from normal subjects and aphasic patients / S. Blumstein // Language and Cognition. – 2003. – Vol. 681. – P. 7–15.
10. Scherer K. Acoustic concomitants of emotional dimensions: Judging affect from synthesized tone sequence / K. Scherer // Non-verbal Communication / [ed. by C. Weitz]. – New York: Oxford University Press. – 1974. – P. 105–111.
11. Scherer K. Vocal affect expression as symptom symbol and appeal / K. Scherer // Nonverbal Communication / [ed. by H. Papousek, U. Jurgens]. – New York: Cambridge University Press. – 1992. – P. 43–60.
12. Scherer K. Analyzing emotion blends / K. Scherer // Proceedings of the Xth Conference of the International Society for Research on Emotions, Würzburg, 4–8 August 1998. – Würzburg: ISRE, 1998. – P. 142–148.
13. Shibles W. Emotion. The Method of Philosophical Therapy / W. Shibles – White Water, Wisconsin: Language, 1974. – 492 p.